

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

DEMOGRAPHICS AND ITS INFLUENCE ON THE UKRAINIAN ECONOMY

У статті розглянута демографічна ситуація країни, основні її чинники та проблемні аспекти, а головне – їх вплив на економіку країни та на її розвиток. Проаналізовано статистичні показники зайнятості населення, народжуваності та смертності, виявлені тенденції щодо депопуляції населення України, наслідком яких стає скорочення трудових ресурсів країни. Розглянута динаміка скорочення кількості населення, спричинена як природним рухом, так і міграційним. Запропоновані заходи щодо покращення демографічної ситуації в країні та розв'язання головних проблем у цій сфері. Виявлено, що вихід із демографічної кризи прямо пов'язаний із: покращенням якості та рівня життя населення; реформуванням сфери праці; забезпеченням належних умов ефективної зайнятості працюючих. Демографічна ситуація в країні є критичною і потребує радикальних змін, а головне – уваги до цієї проблеми, адже вона впливає на інші сфери діяльності держави.

Ключові слова: демографія, демографічна ситуація, демографічна криза, депопуляція, населення, зайнятість, народжуваність, смертність, еміграція населення, природне скорочення.

В статті рассмотрена демографическая ситуация в стране, основные ее причины и проблемные аспекты, а главное – их влияние на экономику страны и на ее развитие. Проанализированы статистические показатели занятости населения, рождаемости и смертности, выявлены тенденции депопуляции населения Украины, следствием которых становится сокращение трудовых ресурсов страны. Рассмотрена динамика сокращения численности населения, вызванная как естественным движением, так и миграционным. Предложены меры по улучшению демографической ситуации в стране и решению главных проблем в этой сфере. Выявлено, что выход из демографического кризиса напрямую связан с: улучшением качества и уровня жизни населения; реформированием сферы труда; обеспечением надлежащих условий эффективной занятости работающих. Демографическая ситуация в стране является критической и требует радикальных изменений, а главное – внимания к этой проблеме.

Ключевые слова: демография, демографическая ситуация, демографический кризис, депопуляция, население, занятость, рождаемость, смертность, эмиграция населения, естественное сокращение.

УДК 314.174

Сьомченко В.В.к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Запорізький національний університет**Гнідкова А.В.**студентка
Запорізький національний університет

This article had addressed the issue of demographical situation of the country, its main factors and problematic aspects and, above all, its influence on the country's economy and in general on its development. Demographic indicators are one of the essential ways to develop our country because we can consider them as a key factor for the effective functioning and the optimal development of the existing system. In the context of the article were analysed statistical measures of employment, fertility and mortality, also were identified some depopulation patterns among the Ukrainian population and shrinking labour force as its consequence. There was examined the dynamics of declining populations, caused by displacement and population movements, as well as migration. There was determined the nature of demographics changes in Ukraine. In the article were revealed the constant proclivity in reduction of population and the ways of overcoming such kind of a problem. They resulted mainly from the improvement of country's demographic policy, i.e. the use of people-centred approach to development and remuneration. In accordance with the subject matter the web of interrelationships between economic, demographic and social indicators were identified and analysed, including their direct effect on the economic growth and on the country as a whole. The national's demographic situation improvement measures were proposed, as well as the way of addressing the root causes in that area. The review and appraisal revealed that the way out of the demographic crisis was directly linked with the improvement of economic environment in Ukraine. The pivotal role in it should have such certain measures as: improvement of the quality and standard of life, solvency and prosperity; reform in the spheres of labour and labour relations because of the low salary level in our country, we have seen those migration movements of our citizens; provide appropriate conditions for effective employment. Ukrainian demographics is in a crisis situation and calls for radical change. And, what is more important, particular attention exactly to that problem, because it affects the other sectors of government actions and directly threatens the future state of the country.

Key words: demography, demographics, demographic crisis, depopulation, population, employment, fertility, mortality, emigration, natural reduction.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні залишається не вирішеною демографічна проблема, яка прямо впливає на економічний розвиток держави та на її майбутнє. Демографічні показники є головною складовою частиною стабільного розвитку країни, адже ми можемо розглядати їх як чинник ефективного функціонування та оптимального розвитку чинної системи.

Прогнози щодо майбутнього стану демографічної ситуації, зроблені Інститутом демографії і соціальних досліджень національної академії наук сумісно з Державною службою статистики України, зазначають тенденції щодо скорочення кількості населення країни через зниження показника народжуваності та, навпаки, зростання смертності. Зазначені вище тенденції стають реальною загрозою для країни, яка може торкнутися як соціальної, так і економічної сфери. Що стосу-

ється саме економіки, то ця проблема торкнеться аспекту ринку праці, а саме дефіциту трудових ресурсів, який спричинить зменшення обсягів ВВП країни. Ось чому ця проблема набуває все більшої актуальності для пошуку вирішення нині наявних проблем та надалі впровадження знайдених пропозицій у наявну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему демографічної кризи та її впливу на економіку країни у своїх працях розглядала велика кількість учених, як вітчизняних, так і іноземних. Серед українських учених можемо виділити таких науковців, як І. Гудзеляк [1, с. 90], С.І. Мельник [2, с. 22], І.М. Онопрієнко [3, с. 606], С.І. Пирожков [4, с. 60], О. Півторак [5], К. Співак [6]. У своїх працях вони аналізують стан демографічної ситуації, розкривають основні її аспекти та складники, виділяють певні проблеми ситуації, що склалася саме в умо-

вах України. У їхніх працях ми можемо ознайомитися із загальною характеристикою демографічної ситуації в країні, з аналізом змін у складі населення та його динамікою, з основними чинниками демографічних зрушень. Також у них описано їхні моделі виходу з цієї ситуації, пропозиції щодо покращення стану, а також висвітлено взаємозв'язки між структурними елементами цієї проблеми.

Постановка завдання. Проаналізувати нинішній стан демографічної ситуації, обробивши для цього основні статистичні показники та інформаційні ресурси, пов'язані з демографією країни. Дослідити вплив демографічної кризи в умовах трансформаційної економічної кризи рівень та якість життя населення України. Розглянути сучасні тенденції розвитку демографічної ситуації країни, виділити низку проблемних аспектів у чинній системі та надати пропозиції щодо їх вирішення та покращення нинішнього стану у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині, за даними статистичних служб, а саме Державної служби статистики України, демографічна ситуація, що склалася в країні, залишається невтішною, ба більше, характеризується збереженням тенденцій щодо скорочення чисельності

населення та економічно активних громадян, а також зниженням рівня життя людей.

Згідно з цими даними чисельність наявного населення країни за типом поселень наведено у табл. 1 (для 2012-2018 рр. дані наведено без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя).

Динаміку скорочення населення наведено на рис. 1 (для 2012-2018 рр. дані наведено без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя).

Аналізуючи останні роки, спостерігаємо скорочення населення, яке відбувається за рахунок як природного скорочення, так і міграційного руху. Так, у 2018 р. природне скорочення населення становило 251,7 тис. осіб, а міграційний рух – 18,589 тис. осіб.

За даними Державної служби статистики України, з 42386,4 тис. осіб у 2018 році в міських поселеннях проживало 29370,9, у сільській місцевості –13015,4 тис. осіб. У країні народилося 335,8 тис. осіб, померло – 587,6 тис., з них 2397 – діти у віці до 1 року.

Природний приріст знову скоротився (–251 791 особа), показник минулого

Таблиця 1

Чисельність наявного населення країни за типом поселень у 2012–2018 рр.

Тип поселення	Населення всього, тис. осіб						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Міські поселення та сільська місцевість	45633,6	45553,0	45426,2	42929,2	42760,6	42584,5	42386,4
Міські поселення	31380,8	31378,6	31336,6	29673,1	29584,9	29482,3	29370,9
Сільська місцевість	14252,7	14174,4	14089,6	13256,1	13175,5	13102,2	13015,4

Джерело: розроблено автором на основі [7]

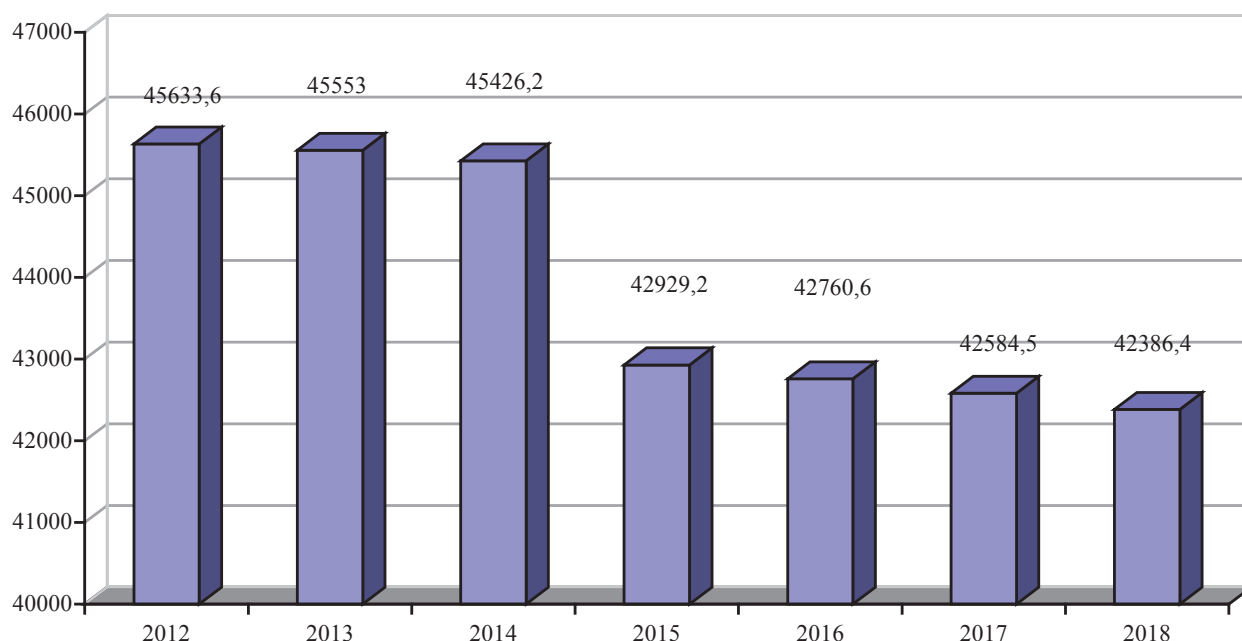

Рис. 1. Динаміка скорочення населення в Україні за 2012-2018 рр., тис. осіб

Джерело: розроблено автором на основі [7]

року –210136 осіб). На жаль, можемо спостерігати тенденцію у розмірах природного скорочення, яке має від'ємне значення. Як і на теренах європейського простору, в Україні відбувається старіння населення в результаті зменшення кількості живонароджуваних та, навпаки, підвищення смертності, населення країни швидко «старішає». Щодо середньої очікуваної тривалості життя при народженні, то ці показники є не дуже високими, особливо порівняно з країнами Західної Європи та Японією, яка є країною з найвищою середньою тривалістю життя [9].

Нинішнє зниження показника загальної тривалості життя населення стає приводом неефективного використання робочої сили через неспроможність підвищувати рівень ефективності внаслідок збільшення працездатного віку. Це стає перешкодою для майбутнього розвитку трудового потенціалу країни.

Досліджуючи сучасний демографічний стан в Україні, можемо виокремити низку характерних для нього ознак, а саме: зменшення показника народжуваності, підвищення показника смертності, наявність явного природного скорочення; старіння населення, збільшення «навантаження» на його працездатну частину; скорочення тривалості життя; погіршення якості життя населення; скорочення населення внаслідок міграційного руху, результати якого прямо та негативно впливають як на демографічні, так і на соціально-економічні показники [8].

У результаті скорочення чисельності населення спостерігається деформація всіх основоположних демографічних показників: тривалості життя населення, статевовікової структури населення, шлюбності, розлучуваності, еміграції тощо в бік їх погіршення.

Роблячи акцент на проблемі міграційних процесів в країні, звернемося до соціологічних досліджень, які стверджують, що кожен шостий українець замислюється про трудову міграцію за кордон. Це приводить до постійного скорочення трудових ресурсів в Україні у віці 15-70 років, а як наслідок – до погіршення економічного стану країни. Аналізуючи динамічні зміни у складі економічно активного населення країни останніх років, спостерігаємо скорочення на 2954,6 тис. осіб. Але не можемо не зауважити, що за останній рік порівняно з минулим кількість економічно активного населення збільшилася на 851 особу, що є гарним показником. Відтоку робочої сили за кордон сприяє низький рівень оплати праці в нашій країні.

Парадоксом в ситуації, що склалася в Україні, є те, що за нинішнього поступового виходу з кризи та економічного зростання не спостерігається покращення загальних демографічних показників, рівня життя населення та якості трудових ресурсів потенціалу. Це свідчить про те, що у майбутньому для країни можуть очікуватися умови для вичерпання резервів економічного зростання.

Трудовий ресурсний потенціал країни визначається як сукупність реальних та потенційних якісних та кількісних характеристик працездатного та економічно активного населення (або трудових ресурсів), які використовуються або можуть бути використані в процесі праці [3, с. 605]. Демографічні чинники безпосередньо впливають на кількісну сторону розвитку трудових ресурсів потенціалу.

Динаміку скорочення економічно активного населення в Україні за 2010-2018 рр. наведено на рис. 2 (для 2012-2018 рр. дані наведено без тим-

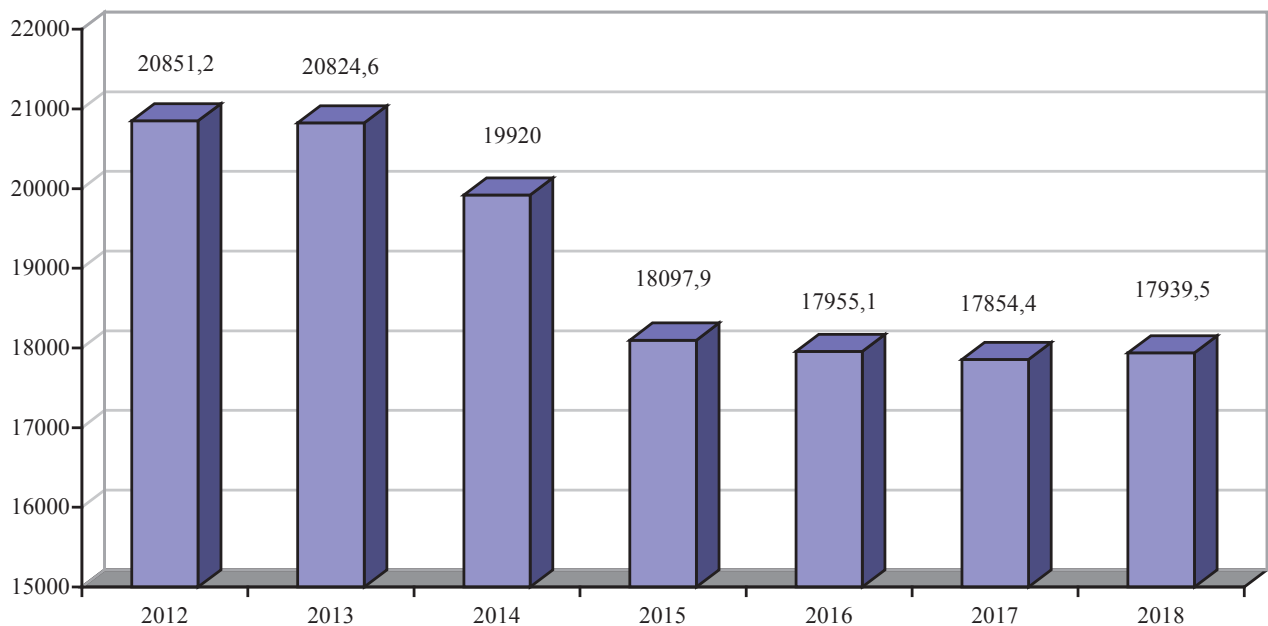

Рис. 2. Динаміка скорочення економічно активного населення в Україні за 2012-2018 рр., тис. осіб

Джерело: розроблено автором на основі [7]

часово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя).

Аналізуючи динамічні зміни економічно активного населення в Україні, бачимо явне скорочення трудових ресурсів країни, які є показником взаємозв'язку демографічного та економічного складників системи «населення – економіка».

З цього зробимо висновок щодо прямої залежності демографічних показників із соціальними, а головне – економічними, які знаходять своє відображення:

– у розрізі економічного складника: рівень ВВП країни та розмір заробітної плати безпосередньо впливають практично на усі демографічні показники. Зростання цих показників приводить до збільшення народжуваності, тривалості життя та сприяє зменшенню кількості розлучень, захворюваності та імміграції населення з країни;

– у розрізі соціального складника: зростання числа розлучень, зокрема через зниження доходів та заробітної плати, скорочує тривалість життя; зі зростанням міграції населення з країни зменшується середній вік чоловіків, що можна пояснити великою часткою заробітчан працездатного віку, які виїжджають за кордон.

У результаті можемо навести взаємозв'язок демографічного, соціального та економічного складників у вигляді схеми (рис. 3).

Економічні показники є вирішальним важелем щодо демографічних і соціальних процесів країни, зміни в яких можуть впливати як позитивно, так і негативно на стан розвитку країни. Досягнувши позитивних змін у стані цих показників, можемо сподіватися на розвиток усіх сфер господарювання та економіки загалом.

З вищенаведених проблемних аспектів демографічної ситуації, що склалася у країні, можна визначити, що нинішні тенденції у цій сфері приведуть до негативних наслідків в економіці кра-

їни: скорочення величини валового внутрішнього продукту, а як наслідок – і національного доходу та напрямів його використання; незбалансованого стану ринку робочої сили через диспропорції у співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили; неминучих інфляційних процесів та ін. Через це демографічні процеси не можуть залишатися поза увагою державної політики країни. З метою впорядкування демографічних процесів, таких як відтворення населення, покращення рівня життя населення та ін., держава проводить у цьому напрямі демографічну політику, яка є складовою частиною соціально-економічної політики країни.

У сучасній ситуації демографічна політика нашої країни повинна бути спрямована на підвищення якості життя населення, рівня забезпеченості та матеріального добробуту. Покращення цих аспектів у подальшому приведе до стимулювання народжуваності, зниження рівня захворюваності населення та смертності, зменшить частку міграційних процесів. У свою чергу провідним стимулятором збільшення народжуваності є підвищення заробітної плати на фоні загального зростання обсягу ВВП. Приріст цих економічних показників також сприяє зменшенню відтоку працездатних громадян із країни, зниженню кількості захворювань та покращенню соціального клімату держави.

На жаль, як показує досвід, заходи щодо зміни демографічної політики та її впровадження не дають швидких результатів через консервативну поведінку нашого суспільства та небажання змінюватися, так як кроки для досягнення цих змін повністю суперечать менталітету нашого населення. Як правило, результати демографічної політики виявляються через багато років і навіть десятиліть. Саме через це зміни щодо тих або інших процесів відтворення повинні бути спрямовані не на близьке майбутнє, а відповідати довгостроковим інтересам розвитку економіки.

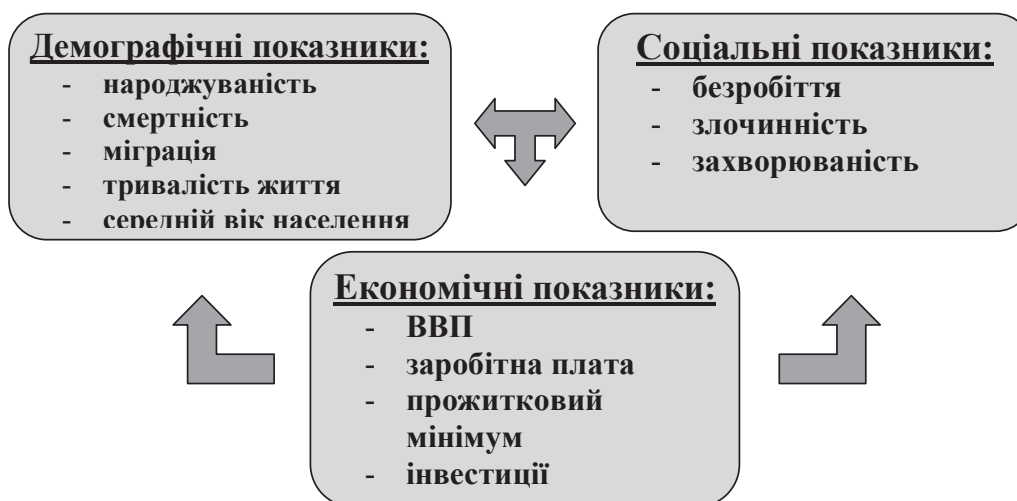

Рис. 3. Система зв'язку демографічного, соціального та економічного складників

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Для вирішення нагальних проблем у демографічній ситуації нашої країни демографічна політика повинна бути спрямована на дотримання таких засад у забезпеченні розширеного відтворення населення, як:

- підвищення рівня забезпеченості, добробуту населення та покращення рівня життя в системі матеріального забезпечення відтворення населення;

- посилення демографічної спрямованості заходів соціального захисту, підвищення їх адресності та ефективності;

- модернізація системи кредитування молодих сімей та молоді взагалі, система охорони прав матерів-одиначок та дитинства, яка була б гарантом належного рівня якості життя населення, забезпечення реалізації пріоритетів сім'ї, дитини;

- зміни структури та створення механізму у системі нагляду та забезпечення життєдіяльності людей похилого віку.

Крім цього, не можна забувати про забезпечення зайнятості населення, стан якого можна покращити за допомогою виконання таких заходів, як створення нових робочих місць, навчання та перекваліфікація нині працюючих спеціалістів, особливо в тих галузях суспільного виробництва, де очікується найбільше безробіття.

Населення країни має бути впевненим у соціальному захисті життя, а модифікована соціально-економічна політика повинна підсилюватися заходами держави щодо виходу зі сформованої демографічної та економічної кризи. Проте не потрібно забувати, що держава повинна забезпечувати соціальний захист своїх громадян, безпеку їхньої життєдіяльності та створювати належні умови для існування, а не перетворювати їх на утриманців.

Усі ці заходи передбачають модернізацію створених нині умов для ефективного використання трудових та духовних потенціалів населення країни, підвищення рівня суспільного добробуту та якості рівня життя.

Проведений аналіз сучасної демографічної ситуації, а також її динаміки за останні роки свідчить про наявність в Україні, поряд із соціально-економічними проблемами, глибокої демографічної кризи, негативні наслідки якої для подальшого розвитку країни важко передбачити.

Висновки з проведеного дослідження. Демографічна ситуація країни та її чинники є важливим фактором, що забезпечує стабільний розвиток економіки та країни загалом. Проведений аналіз нинішнього стану демографії вказує на низькі показники народжуваності, високі показники смертності та депопуляцію, яка є загрозою розвитку нації.

Якщо в подальшому народжуваність не підвищиться, то кількість літніх людей набагато пере-

вищить питому вагу працездатних у структурі населення. Це може привести до зростання кількості бідних та зменшення споживчого попиту. Також залишаються незмінними тенденції щодо міграційного руху в країні, особливо це стосується осіб молодого віку. Це у свою чергу приводить до деформації вікової структури працездатних.

Для скорішого подолання нинішньої демографічної кризи політика держави у соціально-економічній сфері повинна буди спрямована на: підвищенні рівня народжуваності за допомогою покращення рівня життя населення та його матеріального благополуччя, створення стабільного середовища життєзабезпечення дітей, підвищення рівня життя багатодітних сімей, зміцнення правового захисту дітей; зниження рівня смертності за допомогою реформування системи охорони здоров'я, а головне – створення нових робочих місць, які б забезпечили підвищення якості життя громадян.

Отже, питання покращення демографічної ситуації в країні та поліпшення умов життя населення є одними з основних завдань держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гудзел'як І., Стефанік У. Старіння населення України. *Часопис соц.-екон. географії*: міжрегіон. зб. наук. праць. Харків, 2014. Вип. 16. С. 89-94.
2. Мельник С.І. Демографічна ситуація в Україні: стан, головні проблеми та способи їх вирішення. *Україна: аспекти праці* / С.І. Мельник. 2014. № 4. С. 22-26.
3. Онопрієнко І.М. Статистичний аспект демографічної ситуації в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 604-608.
4. Пирожков С.І. Демографічний розвиток України: сучасне та майбутнє. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 1. С. 59-64.
5. Півторак О., Єфремов Д. Населення України скорочується втричі швидшими темпами, ніж в Європі. *FactCheck*. 2016. URL: <http://global-ukraine-news.org/ru/2016/08/09/naselennya-ukrayiny-skorochuyetsya-vtrychi-shvydshymy-tempamy-nizh-v-yevropi/> (дата звернення: 13.04.2019).
6. Співак К. В Україні смертність значно перевищує народжуваність. *tut-ua*. 2016. URL: <http://www.tut-ua.com/?p=15596> (дата звернення: 13.04.2019).
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 13.04.2019).
8. Населення України. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 13.04.2019).
9. Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України. URL: <http://www.idss.org.ua> (дата звернення: 13.04.2019).

REFERENCES:

1. Ghudzeljak I., Stefanyk U. (2014) Starinnja nase-lennja Ukrainy [Aging of the population of Ukraine]. *Journal of Socio-Economic Geography*, vol. 16, pp. 89-94.

2. Melnyk S.I. (2014) Demografichna sytuacija v Ukrajinі: stan, gholovni problemy ta sposoby jikh vyrishennja [Demographic situation in Ukraine: state, main problems and ways to solve them]. *Ukraine: aspects of labor*, no 4, pp. 22-26.

3. Onoprijenko I.M. (2017) Statystychnyj aspekt demografichnoji situaciji v Ukrajinі [The statistical aspect of the demographic situation in Ukraine]. *Global and national problems of the economy*, no 16, pp. 604-608.

4. Pyrozhkov S.I. (2015) Demografichnyj rozvytok Ukrajinі: suchasne ta majbutnje [Demographic development of Ukraine: present and future]. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no 1, pp. 59-64.

5. Pivtorak O., Jefremov D. (2016) Naselennja Ukrajinі skorochujetsja vtrychi shvydshymy tempamy, nizh v Jevropi [The population of Ukraine is shrinking three times faster than in Europe]. *FactShek* (electronic

journal). Available at: <http://global-ukraine-news.org/ru/2016/08/09/naselennya-ukrayiny-skorochuyetsya-vtrychi-shvydshymy-tempamy-nizh-v-yevropi/> (accessed 13 April 2019).

6. Spivak K. (2016) V Ukrajinі smertnistj zachno perevyshhuje narodzhuvanistj [In Ukraine, mortality far exceeds fertility]. *tut-ua* (electronic journal). Available at: <http://www.tut-ua.com/?p=15596> (accessed 13 April 2019).

7. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 13 April 2019).

8. The population of Ukraine, available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (accessed 13 April 2019).

9. Official site of the Institute of Demography and Social Studies named after M.V. Ptukhy of the National Academy of Sciences of Ukraine, available at: <http://www.idss.org.ua> (accessed 13 April 2019).

S'omchenko Victoriya

Candidate of Economic Sciences,

Senior Lecturer at Department of Accounting and Auditing

Zaporizhzhia National University

Gnidkova Anastasiya

Student

Zaporizhzhia National University

DEMOGRAPHICS AND ITS INFLUENCE ON THE UKRAINIAN ECONOMY

The aim of the article is to analyse the current demographic situation by processing some key statistical indicators and numerous demographically targeted resources; to examine the impact of demographic crisis during the transformational economic crisis; to examine quality-of-life of Ukrainians; to consider current development patterns of demographics in Ukraine; to highlight a number of problematic issues in the present system, as well as to provide some solutions to that problem and ways to improve the current state in that area.

This article presents such proposed **methodology**, as a concept of theoretical generalizations, system-based review techniques, systematic synthesis, methods of comparative and statistical analysis.

This article features **research findings**, concrete results and ways out of this situation. The study of the current state of demographics concluded that the low fertility and the high mortality rate, known as depopulation, poses a critical development challenge for our nation.

If the birth rate will not rise markedly in the future, the elderly population will significantly outnumber the working-age population, which in turn would have the potential to lead to the increasing of the number of poor people and to easing of consumptive demand. Besides the contemporary trends in migrant movements remain unchanged in our country, especially when it comes to younger age groups of population. As a result, the age structure among the productive population would be deformed.

State socio-economic policy should be reformed in order to overcome current demographical crisis as quickly as possible. Also the reform process should aim at: increasing birthrate by improving the living standards of the population and ensuring the material well-being; creating of a stable economic environment for normalizing support for the children lives; improving the living standards of the families with many children; providing the working legal protection of children; declining the mortality rate by health-care system reform, and most importantly, employment creation for improvement the quality of life of all human beings.

The issue of the betterment demographics and improving the living standards is one of the most important challenges of our country because Ukrainian demographics is in rather crisis condition and it calls for radical change. And, what is more important, particular attention exactly to that problem, because it affects the other sectors of government actions.

Practical effects on the demographics set out in the article. Demographic indicators are one of the essential ways to develop our country because we can consider them as a key factor for the effective functioning and the optimal development of the existing system.

As predicted, the future demographic situation has been determined, above all, by a lower birth rate and higher mortality. These tendency are becoming the real threat to the country, in both social and economic areas. As for economics, such kind of a problem would have serious negative impact on the labor market, easily revealed by the lack of sufficient human sources. The unemployment in particular present incomplete employment opportunities for society, which in turn leads to the low output, to the decline in GDP and in national income. These all are the reasons of reducing of the material basis in creating a labor force.

The analysis of **the importance and the originality** of that article. There was determine the nature of demographics changes in Ukraine: revealed causal relationship between the key demographic and economic indicators with the aim of developing broad theoretical and practical inputs in the cooperation of the economic system and demographics; were analyzed statistical measures of employment, fertility and mortality, also were identified some depopulation patterns among the Ukrainian population and shrinking labor force as its consequence; examined the dynamics of declining populations, caused by naturel displacement, as well as migration; proposed improvement measures of the national's demographic situation, as well as the way out of major challenges in that area.